

Яковлєва Світлана,
викладачка Полтавського фахового
коледжу мистецтв імені М.^оВ.^оЛисенка
(м.^оПолтава)

**ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ
НА ЗАНЯТТЯХ ПОЛІФОНІЇ
(НА ПРИКЛАДІ ФУГИ М.^оСКОРИКА Es-dur)**

***Анотація.** Робота присвячується питанню використання фуги М.^оСкорика на заняттях поліфонії та аналізу музичних творів для ілюстрації теоретичного матеріалу і поліфонічного аналізу. Докладно проаналізовано тему фуги, експозицію, першу інтермедію і початок середнього розділу; надані деякі методичні поради. Окреслені окремі особливості побудови першого зошита прелюдій і фуг українського класика, дана загальна характеристика малого циклу «прелюдія – fuga Es-dur».*

***Ключові слова:** поліфонія, fuga, тема, імітація, стрета, кластери, цикл.*

Добираючи музичні приклади для роботи в курсі аналізу музичних творів, педагоги найчастіше обмежуються класичним та романтичним репертуаром, зокрема, через складність гармонічної мови, фактури тощо. Викладачі поліфонії знаходяться в іншому становищі: прийоми розвитку, які були винайдені ще в епоху Строго стилю, зокрема, обернення мелодій використовуються зазвичай у поліфонічних епізодах музики ХІХ – ХХ століть. У програмі з поліфонії допускається аналіз творів композиторів ХХ століття, якщо викладач пояснить гармонічні особливості цих творів. Знайомство з творами українських композиторів ХХ^ост., що не входять до навчальної програми, дозволить розширити музичну ерудицію здобувачів освіти і долучити їх до надбань вітчизняної музики.

Отже, розглянемо 4-голосну фугу М.^оСкорика Es-dur із циклу «12 прелюдій та фуг» (без opus'у) на заняттях поліфонії та аналізу музичних творів.

Насправді, композитор написав протягом 1986-88^орр. лише 6 мажорних прелюдій та фуг, розташованих за хроматичними півтонами. Це – сучасна музика, і навіть у фугах з діатонічними темами відбувається поступова хроматизація музичної мови, особливо в розвиваючих розділах.

Фуга E^o-dur привернула увагу різноманітними засобами поліфонічного розвитку. Її тема – прикладного з різновидів тем: вона синтетична, складається з 3-х елементів, де другий – найяскравіший завдяки висхідними ямбічним стрибкам, презентує тему і упізнається в її проведеннях з перетвореннями. Тема – замкнута, модулююча, із закінченням наторніці B^o-dur, починається з V^o ступеня, що часто призводить до тональної відповіді, але в цьому творі вона – реальна.

Ця фуга є ілюстрацією теми «Експозиція фуги» як зразок класичного (естафетного: від верхнього до нижнього) порядку вступу голосів, чергування теми і домінантової відповіді. Особливий момент – завершення теми, яка накладається на початок відповіді. Перше протискладення витримане, споріднене 1-му елементу теми (як і інші, невитримані протискладення).

В інтермедії, що йде без перерви (20-й такт) після майже класичної експозиції починають проявлятися найбільш сучасні риси фуги, зокрема, стрічкове голосоведіння (20° такт – сильна доля 23° т. та 28-29 тт.), яке утворюється сходженням і розходженням пар голосів, що рухаються паралельними терціями. Після двох кластерів, що є наслідком хроматичного обспівування терції «до-дієз – мі» (21 т.), яка подвоюється унісонним звучанням пар голосів, з'являється нова тональність (E^o-dur). 2-етап – канонічна секвенція, яка також звучить дуже сучасно завдяки паралельним квінтам в парах високих і середніх голосів та паралельним дисонансам (септимами через дві, три октави) в парах середніх і крайніх. Музикознавці стверджують, що такі умови застосування дисонансів є основною відмінністю між строгим та вільним стилем. Ще менш припустимим для Строгого стилю є рух паралельними досконаними консонансами. Інтермедія завершується попарним «зближенням» голосів (зі значною кількістю

хроматизмів) до терції «мі – соль-дієз», яку можна вважати межею експозиції і розвиваючого розділу (25 т.). В канонічній секвенції з інтермедії, в основі якої – початковий елемент теми, можна визначати інтервали і відстань імітації.

Розвиваючий розділ (затакт до 30 т.) починається поєднанням теми в оберненні (E-dur) у верхньому голосі з проведеннями теми в прямому русі, але у зменшенні спочатку в 3-му голосі в E-dur, потім в 4-му в H-dur, які утворюють «ланцюг стрет»: перша – 1-й – 3-й голос (30 – 32 тт.), друга – 1-й (продовження теми) – 3-й (33 – 34 тт.). В цьому проведенні можна показати особливі способи перетворення теми: в оберненні, в зменшенні та комбіновану канонічну імітацію. Наступна стрета є вертикальною перестановкою першої стрети розділу, отже можна вирахувати її IV. Взагалі, основним засобом розвитку матеріалу розвиваючого розділу фуги Es-dur є стрети, з різними перетвореннями теми.

Рух паралельними терціями обрамлює розвиваючий розділ, призводячи до повернення основної тональності. В заключному – скорочується або пропускається другий елемент теми заради її динамічності. В такому виді тема проводиться стретно в усіх голосах, утворюючи так звану «магістральну» стрету (54 – 59 тт.), що готує загальну кульмінацію наприкінці фуги, яка відзначається контрапунктичним поєднанням теми в прямому русі та в оберненні (60 – 65 тт.) та дублюється паралельними секстами на фоні домінантового органного пункту. Зазначимо, що ладо-гармонічна основа фуги вимагає окремого аналізу. Наприклад, у кінці фуги виникає політональне поєднання: при енгармонічній заміні $fes^1 - ces^1$ на $e^1 - h^1$ реально в темперованому строї звучить e-moll, який поєднується з E-dur (однотерцієвою тональністю).

Попереднє ознайомлення з прелюдією «малого циклу», дозволяє знайти багато спільних моментів з фугою: темп (Moderato con moto), контрастні зіставлення розділів (побудов): в прелюдії – імпровізаційних, з джазовим колоритом із «токатними»; у фугі – класичної за характером

експозиції з сучасним за музичною мовою продовженням твору. Схожим є і віддзеркалення двоголосся або акордової лінії (стрічкового багатоголосся): у фузі – в інтермедіях, що відокремлюють її розділи. Схожим за характером є раптовий спад після кульмінацій. Зауважимо, кульмінація у фузі – більш динамічна за характером – розташована наприкінці твору є водночас кульмінацією циклу «прелюдія-фуга».

Фуга М.°Скорика Es-dur має багато матеріалу для ілюстрації різних тем поліфонії: складний контрапункт (вертикально-рухомий), канонічна імітація, тема фуги (її характеристика і види перетворення), експозиція фуги, стрета та її різновиди. Окремі приклади можуть бути використаними в курсі аналізу музичних творів. Для студентів-виконавців надана інформація може бути корисною для кращого розуміння особливостей змісту і форми твору українського класика 2-ї половини ХХ°ст.

Список використаних джерел

1. Івахова°К.°П. Жанрово-стильові пріоритети фортепіанної музики Мирослава Скорика : художньо-дидактичний аспект // *Актуальні питання мистецької педагогіки*, 2015. С.°29-34.
2. Кияновська°Л.°О. Мирослав Скорик : людина і митець. Львів: СПОЛОМ, 2008.
3. Пясковський°І.°Б. *Поліфонія* в українській музиці. Київ : НМАУ ім.°П.°І.°Чайковського, 2012.
4. Пясковський°І°Б. *Поліфонія*. Навчальний посібник для вищих музичних навчальних закладів. К., 2003.

Якубовська Марина,

викладачка Комунальної установи
«Машівська дитяча школа естетичного
виховання,

Єременко Людмила,

викладачка Комунальної установи
«Машівська дитяча школа естетичного
виховання (с.°Машівка)